

KLARYSKI Z DYNASTII PIASTÓW

Podczas gdy mogliście bardziej od każdej innej cieszyć się przepychem, zaszczytami i godnościami ziemskimi, a także nad podziw wejść w prawowite zaślubiny z dostojnym cesarzem — który to związek byłby zresztą odpowiedni waszemu i jego stanowi — odrzuciliście te wszystkie rzeczy; natomiast całą duszą i całym sercem obrabialiście najświętsze ubóstwo i umartwienie ciała, ażeby pojąć Oblubieńca o wiele bardziej szlachetnego, Pana Jezusa Chrystusa, który niech zawsze strzeże waszego nieskalanego i nienaruszonego dziewictwa.

List I św. Klary do św. Agnieszki Praskiej¹

Wybór drogi życiowej dziewcząt w dawnych czasach był całkowicie uzależniony od woli opiekuna rodziny (ojca, brata, krewnego). W średniowieczu kobieta miała w zasadzie tylko dwie możliwości wyboru: małżeństwo lub klasztor (*aut maritus, aut murus*), gdyż instytucja staropanieństwa, zwłaszcza w wyższych warstwach społeczeństwa w praktyce była (poza nielicznymi wyjątkami) nieznaną i nieakceptowaną. Wobec przeważającej liczby kobiet nad mężczyznami, a w związku z tym niemożnością znalezienia dla każdej partnera życiowego, klasztor stawał się bardzo atrakcyjnym miejscem na spędzenie życia, dając nierzadko przywileje i możliwości działań jakich nie dawała instytucja małżeństwa. Ponieważ liczba sióstr w klasztorze była z góry ustalona, a ilość zgłoszeń była dość wysoka, przyjmowano

¹ *Listy św. Klary*, w: *Wczesne źródła franciszkańskie*, zebrał i zredagował S. J. K a f e l, t. 2, Warszawa 1981 s. 325.

tylko dziewczęta z rodzin najbardziej wpływowych i najbogatszych². Panny czy wdowy, dla których zabrakło miejsc często żyły we wspólnotach w pobliżu męskich klasztorów, szpitali czy leprozoriów, nierzadko dając w ten sposób początek nowym zgromadzeniom. Przeważnie do klasztoru oddawano dziewczęta najmłodsze w rodzinie, chore, ułomne, te dla których zabrakło pieniędzy na wysoki posag oraz te, które po prostu miały powołanie do zakonnego życia, a nie było to sprzeczne z interesami rodzinnymi. Klasztorne mury ofiarowywały dziewczętom jedyną wówczas możliwość nauki i kształcenia. Nierzadko na wychowanie do klasztoru oddawano dzieci jeszcze całkiem małe i trudno się zatem dziwić, że nie znając innego życia decydowały się, po osiągnięciu odpowiedniego wieku, pozostać w nim na zawsze, często z obawy przed światem zewnętrznym. W klasztorach schronienie znajdowały także wdowy lub kobiety doświadczone przez życie, które w większości przywdziewały zakonne habity i także składały śluby (czystości, posłuszeństwa i ubóstwa, a w zakonach kontemplacyjnych dodatkowo ślub klauzury). Córki fundatorów, księżniczki, panny i wdowy z potężnych rodów, a także bogate, pochodzące z patrycjatu mieszczańki miały możliwość osiągnięcia wysokiego urzędu klasztorowego: opatki, wikarii, dyskretki czy mistrzyni nowicjatu. Godność przeorczy wspólnoty zakonnej pozwalała dzierżyć nie tylko władzę duchową i administracyjną w klasztorze, ale także dawała zwierzchnictwo nad całym jego majątkiem, który niejednokrotnie bywał imponujący. Charyzmatyczna przełożona odznaczająca się bogobożnością, pobożnością, miłosierdziem, ale także mądrością i gospodarnością zyskiwała sobie autorytet i szacunek w klasztorze i poza jego murami.

W średniowieczu na terenach ziem polskich istniało 10, nie licząc beginek, żeńskich zgromadzeń zakonnych. Do końca XII w. powstało zaledwie ok. 5 klasztorów należących do zakonów benedyktynek i norbertanek na ok. 89 klasztorów męskich³. Wieki XIII i początek XIV przyniosły kolejne fundacje klasztorne w Polsce. Powstały konwenty cysterek, sióstr z zakonu Świętej Marii Magdaleny od Pokuty zwanego popularnie magdalenkami, a także zakładano nowe klasztory dla benedyktynek i norbertanek. Przy szpitalach i konwentach duchaków zamieszkały duchaczki. W ślad za męskimi zakonami przybyły

² J. K ł o c z o w s k i, *Od pustelni do wspólnoty*, Warszawa 1987 s. 156–157.

³ *Historia Kościoła w Polsce*, red. B. K u m o r, Z. O b e r t y ń s k i, t. 1 do roku 1764, cz. 1 do roku 1506, Poznań–Warszawa 1974 s. 140–142.

klaryski, dominikanki i augustianki⁴. W XIV i XV w. do Polski sprowadzono zakon brygidek, natomiast ze wspólnot tercjarskich przy klasztorach bernardynów powstały żeńskie zgromadzenia nazwane bernardynkami⁵. Największy rozkwit zakonów nastąpił w XIII i XIV w. Na przełomie tych stuleci na ziemiach polskich było 8 żeńskich wspólnot zakonnych posiadających 43 klasztory. Najwięcej, bo aż 27 konwentów znajdowało się na Śląsku i na Pomorzu Zachodnim, w Małopolsce 6, w Wielkopolsce 5, na Pomorzu Wschodnim i w Prusach 4, a na Mazowszu zaledwie 1. Większość klasztorów lokowano w miastach, największe z nich Wrocław miał 3 klasztory, zaś Kraków 2. Łącznie w klasztorach żeńskich według z góry ustalonego *numerus clausus* przebywało ok. 1300 sióstr. Najliczniejsze były klasztory klarysek i dominikanek (między 40 a 60 sióstr), najmniej liczny był klasztor cysterek w Królewcu, gdzie Krzyżacy ustalili liczbę zakonnicek na 12⁶.

Porównując liczbę polskich klarysek o dynastycznym pochodzeniu z zakonnicami z innych klasztorów należy stwierdzić, że najczęściej księżniczek wstąpiło do II zakonu św. Franciszka. Do innych klasztorów żeńskich wstąpiło łącznie ok. 28 przedstawicielek dynastii: 17 do cysterek (16 w Trzebnicy, 1 w Owińskach), 5 do dominikanek (4 w Raciborzu, 1 w Sandomierzu przy męskim konwencie), 2 do norbertanek (Czarnewąs, Strzelno), 4 do benedyktynek (wszystkie zagranicą). W XI i XII w. z przyczyn niewątpliwie politycznych (córki książęce były często gwarantkami układów pokojowych i sojuszy) zaledwie 4 księżniczki zostały zakonnicami, z tego dwie poza granicami Polski. W wieku następnym do klasztorów, nie licząc klarysek, wstąpiło 8 księżniczek (najwięcej do trzebnickich cysterek, drugiej obok klarysek wrocławskich najpopularniejszej fundacji rodowej Piastów). W XIV i XV w. liczba ta wzrosła dwukrotnie z przyczyn zapewne natury polityczno-ekonomicznych (rozgałęzienie rodu i zubożenie Piastów). Zakon klarysek pomimo ostrej reguły i klauzury utrzymywał ścisłe związki z Piastami, a poszczególne konwenty pełniły nierzadko rolę książęcych dworów.

Córki i żony Piastowskie znajdowały tam schronienie zarówno za życia, jak i po śmierci. Profesja zakonna umożliwiała im utrzymanie

⁴ *Tamże*, s. 142.

⁵ *Tamże*, s. 142.

⁶ J. K ł o c z o w s k i, *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, w: *Kościół w Polsce*, red. J. K ł o c z o w s k i, t. 1 (*Średniowiecze*), Kraków 1966 s. 487–488.

odpowiedniego do pochodzenia statusu społecznego i materialne zabezpieczenie. I wreszcie w klasztorach znajdowały oazę ciszy, skupienia, modlitwy, zgłębiania Bożych tajemnic i możliwość realizowania życiowego powołania.

Tematem niniejszego opracowania będzie imienne zestawienie kobiet pochodzących z dynastii Piastów, które wstąpiły do zakonu klarysek. Irena Czachorowska w artykule *Klaryski wobec śląskiej dynastii Piastowskiej*⁷ i Kazimierz Jasiński w artykule *Franciszkańskie pochówki Piastów*⁸ pośrednio zajęli się ustaleniem liczby i imion klarysek o dynastycznym pochodzeniu. Obie pozycje nie wyczerpują jednak dostatecznie zagadnienia i niestety zawierają pewne nieścisłości. Mam nadzieję, że poniższe rozważania pomogą zrozumieć dlaczego zakony żeńskie, a zwłaszcza II zakon św. Franciszka był tak popularny wśród dynastii piastowskiej i ostatecznie wyjaśnia, ile i które Piastówny wybrały franciszkański model życia.

Drugi (żeński) zakon św. Franciszka powstał w Asyżu w 1212 r. Początkowo siostry nazywano ubogimi paniami lub damiankami od pierwotnej ich siedziby przy kościele św. Damiana. Od momentu kanonizacji założycielki zakonu św. Klary (1255 r.) popularnie zwano go od jej imienia — klaryskami. Wraz z zakonem franciszkanów, zakon klarysek propagował odnowę religijną i nową formę pobożności. Idee franciszkanizmu szybko zyskały sobie ogromną popularność we wszystkich warstwach społeczeństwa. Głoszone przez minorytów: powrót do zasad ewangelicznego ubóstwa pierwszych apostołów, prostota życia, pokora, a także radość i spontaniczność w działaniu, umiłowanie przyrody były czymś nowym, dotąd nie spotykanym, a przez to niezwykle atrakcyjnym. Franciszkanie byli pierwszym zakonem, którego członkowie nie zamykali się w klasztorach, lecz wychodzili do ludzi z pomocą i ze Słowem Bożym. Należy tutaj przypomnieć, że to właśnie oni starali się przybliżyć szerokim rzeszom wiernych Ewangelię i Tajemnicę Odkupienia wprowadzając nowe obrzędy liturgiczne, zwyczaje (żłóbek, jasełka, kolędy), a także głęboki

⁷ I. Czachorowska, *Klaryski wobec śląskiej dynastii piastowskiej*, w: *Święta Klara z Asyżu w 800-lecie urodzin*, red. S. C. Napierkowski i W. Koc, Niepokalanów 1995 s. 189–193.

⁸ K. Jasiński, *Franciszkańskie pochówki Piastów*, w: *Zakony franciszkańskie w Polsce średniowiecznej*, red. J. Kłoczowski, t. 1 cz. 2 i 3, Lublin 1982 s. 177–195.

kult Jezusa Chrystusa, Matki Bożej i świętych oraz upowszechniając indywidualną spowiedź. Siostry klaryski ze względu na klauzurę nie miały tak otwartego i bezpośredniego kontaktu z ludźmi, jak franciszkanie, nie pełniły też funkcji duszpasterskich⁹. W ciszy klasztorach murów chwaliły Boga, modliły się za ludzi i wypełniały z pokorą wszystkie zalecenia swoich świętych założycieli. Własnym życiem i przykładem świadczyły o atrakcyjności zakonnego powołania. Najbardziej zewnętrzną formą ich działalności było wychowanie i kształcenie dziewcząt. Istotnym czynnikiem także przyciągającym młode niewiasty do sióstr, była legenda o idealnej, mistycznej miłości między św. Klarą i św. Franciszkiem. Rozprzestrzenianie się idei franciszkanizmu po całej Europie, zaowocowało powstawaniem licznych klasztorów minorytów i klarysek¹⁰.

Na ziemi polskiej zakon klarysek został sprowadzony dopiero w połowie XIII w. Przyczyn tego opóźnienia było kilka: rozbięcie dzielnicowe, najazdy Tatarów, brak odpowiednich funduszy i wreszcie niechęć do sióstr ze strony franciszkanów, przybyłych prawie 20 lat wcześniej i obawiających się rozbitcia męskiej wspólnoty zakonnej oraz uszczuplenia własnych wpływów i dochodów¹¹. Wszystkie polskie klasztory sióstr były fundacjami książęcymi, a inicjatorkami tych przedsięwzięć — książęce małżonki. Jako pierwszy został założony klasztor w Zawichoście przed lub w 1255 r. przez ks. sandomiersko-krakowskiego Bolesława Wstydliviego i jego siostrę bł. Salomeę. W 1257 r. klasztor przeniesiono do Skały koło Krakowa, a między 1316 a 1320 r. osiadł na stałe przy kościele św. Andrzeja w Krakowie¹². Drugi klasztor powstał dzięki fundacji księżnej śląskiej Anny, wdowy po ks. Henryku Pobożnym we Wrocławiu w latach 1256–1257¹³. Trzeci konwent założyła św. Kunegunda, wdowa po Bolesławie Wstydlivym w

⁹ H. Lipiński, *Nieustanna nowość życia zakonnego w Kościele*, w: *Święta Klara*, s. 26–27; S. Kwiatkowski, *Moralne i społeczne innowacje etosu mendikańskiego w trzynastowiecznej Polsce. Etos cysterski a etos mendikański*, w: *Zakony franciszkańskie*, t. 1, cz. 1 s. 189–193.

¹⁰ W Polsce wraz z Pomorzem Zachodnim i Prusami krzyżackimi do pocz. XIV w. powstało 40 klasztorów franciszkańskich i 6 klarysek. J. Kłoczowski, *Bracia mniejsi w Polsce średniowiecznej*, w: *Zakony franciszkańskie*, t. 1, cz. 1 s. 19.

¹¹ J. Kłoczowski, *Zakony na ziemiach polskich*, s. 482.

¹² J. Stoksiak, *Powstanie i późniejszy rozwój uposażenia klasztoru klarysek w Krakowie w XIII i XIV wieku*, „Rocznik Krakowski” t. 35:1961 s. 94–96.

¹³ E. Walter, *Zur Gründungsgeschichte des Breslauer Klarenstiftes*. „Jahrbuch

roku 1280 w należącym do niej Starym Sączu¹⁴. Fundatorką klasztoru w Gnieźnie w roku 1283 była siostra św. Kingi, wdowa po ks. wielkopolskim Bolesławie Pobożnym, bł. Jolenta¹⁵. Dwa ostatnie klasztory powstały na Śląsku. W roku 1295 ks. świdnicki Bolko I ufundował konwent w Strzelinie¹⁶, a ks. głogowski Henryk I w latach 1304–1307 w Głogowie¹⁷. W średniowieczu na terenie Polski powstało więc 6 klasztorów klarysek: 3 na Śląsku, 2 w Małopolsce i 1 w Wielkopolsce. Rodową fundacją był także założony między 1334 a 1346 r. przez Elżbietę Łokietkównę, żonę króla węgierskiego Karola Roberta klasztor w Starej Budzie na Węgrzech¹⁸. Wkrótce stał się on ulubionym miejscem pobytu królowej, w nim też kazała się pochować. Wszystkie konwenty klarysek zostały hojnie uposażone przez fundatorów i ich następców w dobra ziemskie i liczne przywileje pozwalające im na rozbudowę gospodarki stanowiącej podstawę ich materialnego bytu¹⁹. Zadbano także o budowę murowanych klasztorów i przyklasztornych

des schlesischen Friedrich–Wilhelms Universität zu Breslau” Bd. 32: 1991 [druk:] 1992 s. 21–28.

¹⁴ M. B a r a ń s k i, *Dominium sądeckie. Od książęcego grodu do majątku klasztoru klarysek sądeckich*, Warszawa 1992 s. 102–131.

¹⁵ K. K a n t a k, *Franciszkanie polscy*, t. 1 (1237–1517) Kraków 1937 s. 77–79.

¹⁶ K. E i s t e r t, *Die Anfänge des Klarenklosters in Strehlen*, „Archiv für schlesischen Kirchengeschichte” t. 15: 1957 s. 98–123.

¹⁷ I. C z a c h o r o w s k a: *O celowości badań nad śląskimi klasztorami klarysek*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” t. 8: 1964 nr 23 s. 167.

¹⁸ J. D ą b r o w s k i, *Elżbieta Łokietkówna 1305–1380*, Kraków 1914 s. 34.

¹⁹ Posiadanie przez siostry jakiegokolwiek własności było sprzeczne z pierwotną regułą św. Klary, która nakazywała zachowanie ubóstwa i utrzymywanie się wyłącznie z jałmużny. Już pierwsze lata istnienia zakonu pokazały, że ten punkt reguły nie może być w pełni realizowany, gdyż siostry po prostu przymierały głodem, a praca i zbieranie jałmużny ze względu na praktykowaną przez nie klauzurę były niemożliwe. Poszczególne papieże nakazali więc siostrom wprowadzenie ubóstwa w stylu mniszym, a więc z własnością wspólnotową, a także zezwalali im na lepsze odżywianie i posiadanie ciepłej odzieży. Św. Klara nie zaakceptowała tych zmian i do końca jej życia w klasztorze św. Damiana (i tylko tam) obowiązywały bardzo surowe zasady życia. Siostry nie mogły posiadać żadnej własności poza maleńkim przyklasztornym ogródkiem, w którym mogły hodować warzywa i owoce. Polskie klaryski otrzymały liczne nadania, a klasztory w Krakowie i w Starym Sączu były zaliczane do najbogatszych. Siostry starały się więc chociaż formalnie zachować ubóstwo. Np. bł. Salomea zdając sobie sprawę z trudności utrzymania się klasztoru tylko z jałmużny, zezwoliła na obdarowanie wszelkimi dobrami istniejącego przy zawichojskim konwencie szpitala. H. L i p i ń s k i, *Kościół a franciszkanizm żeński*, w: *Święta Klara*, s. 39–42.

kościółów oraz o wyposażenie ich w odpowiednie sprzęty, księgi i paramenty liturgiczne. Donatorzy wspierali także siostry przysyłaniem żywności, odzieży i jałmużną. Korzyści z bliskich związków z klaryskami były zresztą obopólne. Ich dobrodziejcie mogli liczyć na przyjęcie do klasztoru swoich córek, zapewniali sobie opiekę duchową w formie: modlitwy, postu, aniwersarza za dusze swoje i swoich rodzin, a w końcu pośmiertny pochówek w obrębie klasztornej kościoła. Więzy klarysek z książęcymi dworami dodatkowo umacniały ksienie pochodzące z rodów książęcych. Przeważnie władzę nad klasztorem (dotyczy to zwłaszcza klasztorów śląskich) powierzano przedstawicielce tej gałęzi rodu, która w danym okresie osiągnęła największe znaczenie polityczne. W klasztorach przebywały także córki książęce jako zwykłe zakonnice, a ich pozycja ze względu na pochodzenie i wysokość posagu była zapewne dość uprzywilejowana, nawet jeżeli nie piastowały w danym momencie żadnego urzędu klasztornej²⁰. Zakon klarysek jako fundacja rodowa cieszył się wśród dynastii Piastów ogromną popularnością. Habit zakonny przywdziewały zarówno księżniczki, jak i księżne–wdowy, chociaż te ostatnie nie zawsze od razu składały śluby zakonne. Najsilniejsze więzy z rodziną książęcą łączyły klasztor we Wrocławiu, gdzie aż 17 klarysek pochodziło z dynastii, z tego 10 (jedna z pewnością dwukrotnie) piastowało urząd ksieni. W klasztorze w Strzelinie przebywało 7 księżniczek (w tym jedna Piastówna prawdopodobnie po kądzieli), wśród których 4 było ksieniami²¹. Do klasztoru w Starym Sączu wstąpiły 4 przedstawicielki dynastii²², 2 pełniły godność ksieni. W klasztorze w Zawichoście–Skale–Krakowie welon zakonny przywdziały 4 (1 hipotetyczna) księżniczki i jedna z nich była ksienią. Tylko 3 przedstawicielki rodu książęcego wstąpiły do klasztoru w Gnieźnie (żadna nie była ksienią), natomiast ani jedna Piastówna nie była zakonnicą w Głogowie²³. Dodatkowo jeszcze 4 (lub 5) przedstawicielki dynastii zostały zakonnicami

²⁰ I. C z a c h o r o w s k a, *Klaryski wobec śląskiej dynastii*, s. 191, 193–194.

²¹ *Tamże*, s. 193, autorka podaje że ostatnią ksienią w konwencie strzelińskim do czasów reformacji była Urszula z linii książąt cieszyńskich. Nie wymienia jej K. J a s i ń s k i w wykazie Piastów w *Rodowodzie Piastów śląskich*, t. 3, Wrocław 1977; jeżeli rzeczywiście istniała, była prawdopodobnie Piastówną po kądzieli lub z nieprawego łoża.

²² *Tamże*, s. 192, autorka podaje liczbę 6, co wydaje się być błędem, chyba że zaliczyła do nich Jolentę i jej córkę Annę lub też Świętosławę i jej matkę Konstancję.

²³ Imiennie znane są 34 zakonnice z klasztoru głogowskiego, z czego 15 wywodziło

mi poza granicami Polski: dwie (lub trzy) na Węgrzech, jedna w Opawie (hipotetyczna Piastówna po kądzieli) i jedna w Weissenfels w Niemczech, a także zakonnicami w Starym Sączu była Rurykowiczówna — Świętosława²⁴, a w Strzelinie Podiebradowna — Apolonia²⁵. Ogółem w zakonie klarysek przebywało 36–39 przedstawicielek dynastii Piastów (wliczając także księżęce żony spoza dynastii)²⁶: 34 Piastówny, z czego 31 z pewnością było zakonnicami, jedna — Salomea nie wiadomo do końca czy była zakonnicą, jedna — Beatrycze została zabrana z klasztoru prawdopodobnie przed złożeniem ślubów, natomiast Helena i Jolenta Helena bywa, że są utożsamiane ze sobą²⁷, 2 prawdopodobne Piastówny po kądzieli (Przemyslidówny) i 3 księżne-wdowy: 2 Węgierki i 1 Niemka. Najliczniejsze (28) były Piastówny pochodzące ze Śląska, co wydaje się być oczywiste wobec istniejącego tam ogromnego rozgałęzienia rodu: 7 z linii opolskiej, 6 z linii wrocławskiej, 4 z linii ziębińskiej, po trzy ze świdnickiej i niemodlińskiej, po jednej z Piastów cieszyńskich, głogowskich, legnickich, toszeckich i zagańskich. W większości wybierano dla nich konwenty śląskie, a jedynie względy rodzinne (pochodzenie matki, bliska ciotka będąca księżną w klasztorze) decydowały o innym miejscu. Trzy księżniczki pochodziły z Wielkopolski, dwie z Mazowsza, jedna z Małopolski. W wieku XIII powołanie zakonne wybrało 13 księżniczek i księżnych —

się ze śląskich rodów rycerskich, pozostałe z rodów wielkopolskich i z gospólstwa. *Tamże*, s. 196.

²⁴ Świętosława (1251/52–1302), c. ks. halickiego Lwa i krn. węgierskiej Konstancji, zak. od ? W. D w o r z a c z e k, *Genealogia*, Warszawa 1959 tab. 27. Konstancja była młodszą siostrą św. Kingi i bł. Jolenty. Przebywała jakiś czas w Starym Sączu w klasztorze klarysek (ok. roku 1287). Istnieje podanie, że wraz z Kingą schroniła się w Pieninach podczas najazdu Tatarów. Po śmierci męża ks. Lwa (ok. 1290–1293) miała przyjąć habit dominikański we Lwowie i żyć we wspólnocie tercjarskiej przy męskim klasztorze. Zmarła w opinii świętości w 1301 r. L. K o w a l s k i, S. F i s c h e r, *Żywoć bł. Kingi i dzieje jej kultu*, Tarnów 1992 s. 252.

²⁵ Apolonia (zm. przed 2 II 1534), c. ks. opawskiego Wiktoryna z Podiebradu i mgrbn. Montferratu Małgorzaty, wd. po biskupie pomezkańskim Erhardzie Queis (zm. 10 IX 1529). W. D w o r z a c z e k, *Genealogia*, tab. 12.

²⁶ I. C z a c h o r o w s k a, *Klaryski wobec śląskiej dynastii*, s. 192, autorka podaje liczbę 31 (wliczając Świętosławę), z kolei K. J a s i ń s k i, *Franciszkańskie pochówki*, s. 193 podaje liczbę najmniej 31 Piastównien.

²⁷ K. J a s i ń s k i, *Franciszkańskie pochówki*, przyp. 31, s. 183, uważa, że Helena klaryska gnieźnieńska, będąc wnuczką bł. Jolenty Heleny mogła używać także imienia Jolenta, ale nie twierdzi, że z pewnością jest ona tożsama z klaryską krakowską Jolentą Heleną.

wdów, najwięcej bo aż 19 w XIV w., 6 w XV w. W późniejszych stuleciach żadna przedstawicielka dynastii nie została zakonnicą. Większość księżniczek — 31 wstąpiła do klasztorów w młodym wieku, pozostałe 8 to księżne — wdowy (5 Piastównien, w tym 1 po kądzieli). Spośród nich godność ksieni sprawowało 18 przedstawicielek dynastii. Trzy księżne, fundatorki klasztorów doczekały się wyniesienia na ołtarze (bł. Salomea, bł. Jolenta i św. Kinga (Kunegunda)). Żadna z nich nie sprawowała godności ksieni, ale w swoich klasztorach odgrywały najważniejszą rolę i praktycznie to one sprawowały tam władzę.

Poniższe zestawienie klarysek²⁸ z dynastii Piastów zostało ułożone według kolejności powstawania klasztorów, a księżniczki klaryski według kolejności dat ich wstąpienia do danego klasztoru. W informacji podane jest imię księżniczki, lata życia, jej filiacja (z uwzględnieniem także matki, w przypadku wdów podano imię męża, jego godność i datę śmierci), lata profesji zakonnej, pełnienie urzędu ksieni. W większości przypadków miejsce pochówku jest niepotwierdzone źródłowo, trudno sobie jednak wyobrazić, ażeby zakonnicą przebywająca całe życie w danym konwencie była pogrzebana gdzie indziej niż w klasztornym kościele²⁹. Wyjątek stanowią tutaj klaryski krakowskie, niektóre prawdopodobnie były chowane w kościele krakowskich franciszkanów (bł. Salomeę pochowano początkowo w Skale później jej szczątki przeniesiono do Krakowa, a Salomeę c. Siemowita I pochowano u dominikanów płockich i być może przeniesiono do Krakowa). Data złożenia ślubów zakonnych w wielu wypadkach pozostaje nieznaną badaczom. Użyty poniżej termin zakonnicą określa albo datę oddania księżniczki do zakonu, co nie zawsze jest równoznaczne z natychmiastowym przywdzieniem habitu i złożeniem ślubów albo datę profesji, albo pierwsze wystąpienie w źródłach jako zakonnicą. W zestawieniu zostały zastosowane następujące skróty: cesn. — cesarzówna, c. — córka, kl. — klasztor, kr. — król, królowa, krn. — królowna, ks. — księżę, księżna, mgrb. — margrabia, mgrbn. — margrabianka, s. — syn, woj. — wojewoda, wd. — wdowa, zak. — zakonnicą. Na końcu znajdują się Piastówny, które przebywały w klasztorach poza granicami Polski.

²⁸ Spis księżniczek-klarysek sporządzono na podstawie: K. J a s i ń s k i, *Rodowód*, t. 1–3 Wrocław 1973–1977; *Piastowie*, pr. zb. red. S. S z c z u r i K. O ż ó g, Kraków 1999, oraz PSB (poszczególne tomy).

²⁹ Wykaz pochówków klarysek-Piastównien podaje K. J a s i ń s k i, *Franciszkańskie pochówki*, s. 182–189.

SPIS

I Klasztor w Zawichoście–Skale–Krakowie

1 **Salomea** (1211 — 10 XI 1268), c. ks. sandomierskiego i krakowskiego Leszka Białego i ks. łuckiej Grzymisławy; wd. po kr. halickim Kolomanie (zm. 1241), zak. od 1245, pierwsza polska klaryska, założycielka kl. w Zawichoście, beatyfikowana 16 XI 1673³⁰.

2 **Salomea** (ok. 1220 — po 30 VIII 1268 ?), c. ks. mazowieckiego Konrada I i ks. nowogrodzko — siewierskiej Agafii, zak. od ?, nie wiadomo czy na pewno wstąpiła do klasztoru³¹.

3 **Salomea** (zm. 1301), c. ks. mazowieckiego Siemowita I i ks. halickiej Perejesławy, zak. od ok. 1281³².

4 **Jolenta Helena** (ok. 1331 — 20 III 1403), c. ks. cieszyńskiego Kazimierza I i ks. sochaczewskiej Eufemii, zak. od ?, ksieni od 1361³³.

II Klasztor we Wrocławiu

1 **Jadwiga** (między 1238 a 1241 — 3 IV 1318), c. ks. śląskiego Henryka II Pobożnego i krn. czeskiej Anny, zak. po 1257, ksieni 1267 — 1280³⁴.

2 **Eufemia (Ofka)** (1253 — 5 IX 1298), c. ks. wielkopolskiego Przemysła I i ks. śląskiej Elżbiety, zak. po 1257³⁵.

3 **Jadwiga** (? — 9 VI 1318), c. ks. głogowskiego Konrada I i ks. wielkopolskiej Salomei, zak. od ?, ksieni po 1280 (być może dwukrotna)³⁶.

³⁰ J. Wyrozumski, *Salomea (ur. 1211 lub 1212 — zm. 1268), królowa halicka, klaryska, błogosławiona*, PSB t. 34 s. 365–368; A. A. Marzec, *Salomea*, w: *Piastowie*, s. 189–191.

³¹ K. Jasiński, *Salomea (ok. 1220–zm. po 30 VIII 1268?)*, księżniczka mazowiecka, PSB t. 34, s. 368; M. Wilamowski, *Salomea*, w: *Piastowie*, s. 270.

³² K. Jasiński, *Salomea (zm. 1301)*, księżniczka mazowiecka, klaryska, PSB t. 34, s. 370–371; M. Wilamowski, *Salomea*, w: *Piastowie*, s. 278.

³³ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 137–138; J. Rajman, *Jolanta Helena*, w: *Piastowie*, s. 787–788.

³⁴ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 133–135; T. Jurek, *Jadwiga*, w: *Piastowie*, s. 420.

³⁵ K. Ożóg, *Eufemia*, w: *Piastowie*, s. 153

³⁶ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 86; J. Sperka, *Jadwiga*, w: *Piastowie*, s. 625.

4 **Anna** (przed 1285 — 2 lub 3 X 1343), c. ks. legnicko–wrocławskiego Henryka V Brzuchatego i ks. wielkopolskiej Elżbiety, zak. od 1296, ksieni przed 1 II 1324³⁷.

5 **Elżbieta** (między 1280 a 1290 — XI 1357 lub 1358), c. ks. Henryka V Brzuchatego i ks. Elżbiety, zak. od ok. 1300 — 1304, ksieni 1356–57 lub 1358³⁸.

6 **Jadwiga** (między 1277 a 1282 — między 1343 a 1347), c. ks. Henryka V Brzuchatego i ks. Elżbiety; wd. po Ottonie s. mrgrb. brandenburskiego Ottona V Długiego (zm. 1295), zak. najpóźniej w 1300³⁹.

7 **Anna** (? — 8 V 1365), c. ks. niemodlińskiego Bolesława I Piwowodnego i ks. wrocławskiej Eufemii, jako zak. występuje od 1356⁴⁰.

8 **Elżbieta** (? — po 1366), c. ks. niemodlińskiego Bolesława I i ks. Eufemii, jako zak. wspomniana 1366⁴¹.

9 **Małgorzata (Grita, Brita)** (po 1313 — 8 III zapewne 1379), c. ks. wrocławskiego Henryka VI Dobrego i Anny Habsburżanki, zak. od ?, ksieni od 6 I 1359⁴².

Po śmierci Jadwigi urząd ksieni objęła Jutta i pełniła go do 1323/24 r. Utożsamiano ją niesłusznie z córką Przemysła I wielkopolskiego Ofką ponieważ ta zmarła wcześniej i nie mogła pełnić urzędu ksieni, gdyż za jej bytności we wrocławskim konwencie ksieniami były dwie córki książąt śląskich — Jadwigi. W zapisce w *Spominkach klarysek wrocławskich*, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. 3, Warszawa 1961 s. 692 przy Jucie nie umieszczono tytułu *ducissa* lub *filia ducis*, który jest użyty przy każdej pochodzącej z panującego rodu ksieni, ograniczono się tylko do określenia jej pochodzenia — narodowości (Polona). Z nieznanых powodów nie zanotowano także daty jej śmierci i miejsca pochówku, wiadomości podstawowych przy każdej wymienionej ksieni. W tym samym akapicie znajduje się natomiast zapiska obituralna Ofki, zresztą z błędną datą śmierci. Umieszczenie tych dwóch informacji obok siebie skłoniło badaczy do uznania Jutty i Ofki za tę samą osobę.

³⁷ Z. Kozłowska-Budkowa, *Anna (†1343)*, PSB t. 1 s. 119; K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 167–168; K. R. Prokop, *Anna*, w: *Piastowie*, s. 434.

³⁸ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 168–169; K. R. Prokop, *Elżbieta*, w: *Piastowie* s. 434.

³⁹ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 164–165; K. R. Prokop, *Jadwiga*, w: *Piastowie*, s. 432.

⁴⁰ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 76; S. A. Sroka, *Anna*, w: *Piastowie*, s. 746.

⁴¹ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 79–80; S. A. Sroka, *Elżbieta*, w: *Piastowie*, s. 748.

⁴² K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 185–186; W. Korta, *Małgorzata (około 1313–1379)*, księżna wrocławska, ksieni klarysek we Wrocławiu, PSB t. 19 s. 441; A. Waśko, *Elżbieta*, w: *Piastowie*, s. 451.

10 Jadwiga (? — 13 II 1413), c. ks. niemodlińskiego Bolesława I i ks. Eufemii, zak. przed 1359, ksieni od 1379⁴³.

11 Guta (Jutta) (przed 1358 — 2 IX (?) 1413), c. ks. ziębickiego Mikołaja Małego i Agnieszki z Lichtenburga, zak. od 1379, ksieni po 13 II 1432⁴⁴.

12 Anna (najpóźniej w 1348 — po 12 III 1411), c. ks. opolskiego Bolka II i ks. świdnickiej Elżbiety, zak. od 15 VIII 1391⁴⁵.

13 Agnieszka (przed 1385 — po 12 III lub 7 VII 1411), c. ks. legnickiego Ruperta I i ks. żagańskiej Jadwigi, zak. od 3 I 1396⁴⁶.

14 Elżbieta (między 1442 a 1452 — 29 VIII 1507) c. ks. opolskiego Mikołaja I i ks. legnicko — brzeskiej Magdaleny, zak. przed 27 IV 1472, ksieni od najpóźniej 30 VII 1473⁴⁷.

15 Katarzyna (? — 26 VIII 1507), c. ks. opolskiego Mikołaja I i ks. Magdaleny, zak. od 1481⁴⁸.

16 N. N. (Elekta) ? (? — VIII 1507 ?), c. ks. opolskiego Mikołaja I i ks. Magdaleny, zak. od ?⁴⁹

17 Małgorzata (1467/1468 — 8 XI 1531), c. ks. toszeckiego Przemysława i ks. opolskiej Machny, zak. od 1481 lub 1482, ksieni od 1508 — 3 II 1515 i 27 VIII 1515 — 8 XI 1531)⁵⁰.

III Klasztor w Starym Sączu

1 Kunegunda (Kinga) (5 III 1234 — 24 VII 1292), c. kr. węgierskiego Beli IV i cesn. greckiej Marii Laskarysówny; tercjarka franciszkańska, wd. po ks. sandomiersko — krakowskim Bolesławie V

⁴³ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3, s. 76–77; S. A. Sroka, *Jadwiga*, w: *Piastowie*, s. 746.

⁴⁴ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 64–66; L. Korcza k, *Guta*, w: *Piastowie*, s. 603.

⁴⁵ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 86; S. A. Sroka, *Anna*, w: *Piastowie*, s. 755.

⁴⁶ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 202–203; K. R. Prokop, *Agnieszka*, w: *Piastowie*, s. 466

⁴⁷ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 109–110; S. A. Sroka, *Elżbieta*, w: *Piastowie*, s. 772.

⁴⁸ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 114; S. A. Sroka, *Katarzyna*, w: *Piastowie*, s. 775.

⁴⁹ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 114.

⁵⁰ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 190; J. Rajman, *Małgorzata*, w: *Piastowie*, s. 821.

Wstydliwym (zm. 7 XII 1279), fundatorka kl., w kl. od 1280, zak. od 24 IV 1289 (data profesji), beatyfikowana 11 VI 1690, kanonizowana 16 VI 1999⁵¹.

2 Jadwiga (między 1270 a 1275 — 10 XII 1339), c. ks. wielkopolskiego Bolesława Pobożnego i krn. węgierskiej Jolenty; wd. po kr. polskim Władysławie Łokietku (zm. 2 III 1333), w kl. od 1333, zak. od 1337 lub 1338⁵².

3 Konstancja (po 1309 do 1314 — między 1 II 1360 a 21 XI 1363), c. ks. świdnickiego Bernarda i krn. Kunegundy Łokietkówny; wd. po ks. głogowskim Przemku (zm. 11 I 1331), zak. od 1334, ksieni od 1349⁵³.

4 Agnieszka (ok. 1348 — po 1 VI 1390), c. ks. opolskiego Bolesława II i ks. świdnickiej Elżbiety, zak. od 1367, ksieni w 1370⁵⁴.

IV Klasztor w Gnieźnie

1 Jolenta (ok. 1244 — 16 lub 17 VI po 1304), c. kr. węgierskiego Beli IV i cesn. greckiej Marii Laskarysówny, wd. po ks. wielkopolskim Bolesławie Pobożnym (zm. 13 lub 14 IV 1279), zak. przed 10 XII 1279, w kl. po 1284, beatyfikowana 14 VI 1827⁵⁵.

2 Anna (1276 — koniec XIII w.), c. ks. wielkopolskiego Bolesława Pobożnego i ks. Jolenty, zak. od ?⁵⁶

⁵¹ Z. B u d k o w a, *Kunegunda, zdrobniale z węgierska Kinga (1234–1292)*, PSB t. 16 s. 186–189; L. K o w a l s k i, S. F i s c h e r, *Żywot bł. Kingi i dzieje jej kultu*, Tarnów 1992.

⁵² K. P i e r a d z k a, *Jadwiga (zm. 1339), królowa Polski, żona Władysława Łokietka*, PSB t. 10 s. 290–291; K. O ź ó g, *Jadwiga*, w: *Piastowie*, s. 162–166.

⁵³ K. J a s i ń s k i, *Rodowód*, t. 2 s. 41–43; S. K u r a ś, *Konstancja (ok. 1313 — między 1360 a 1363), księżna śląska, opatka starosądecka*, PSB t. 13 s. 602–603; L. K o r c z a k, *Konstancja*, w: *Piastowie*, s. 592–594.

⁵⁴ K. J a s i ń s k i, *Rodowód*, t. 3 s. 84–85; S. A. S r o k a, *Agnieszka*, w: *Piastowie*, s. 754.

⁵⁵ Nie wiadomo kiedy wstąpiła do zakonu. Już jako klaryska wzięła udział w pogrzebie swego szwagra Bolesława Wstydliwego w Krakowie 10 XII 1279 r. Do ukończenia budowy klasztoru w Gnieźnie w roku 1284 być może przebywała wraz z Kingą w Starym Sączu. R. G u s t a w, *Jolenta Helena (ok. 1244–1298)*, w: *Hagiografia polska. Słownik bio-bibliograficzny*, t. 1, Poznań–Warszawa Lublin 1971 s. 628 (tu błędna data śmierci i fakt, że jej siostra Konstancja została klaryską starosądecką); O. Ł a s z c z y ń s k a, *Jolenta (Jolenta, Jolenth, Jolantha, Johel, Helena) (ok. 1244 — ok. 1298)*, PSB t. 11 s. 264–265.

⁵⁶ K. O ź ó g, *Anna*, w: *Piastowie*, s. 166.

3 Helena (między 1285 a 1293 — po 1299/1300), c. ks. legnicko wrocławskiego Henryka V Brzuchatego i ks. wielkopolskiej Elżbiety, zak. od ?⁵⁷

V Klasztor w Strzelinie

1 Beatrycza (ok. 1290 — 25 VIII 1322), c. ks. jaworskiego i świdnickiego Bolka I i mgrbn. brandenburskiej Beatrycze, w klaszt. najpóźniej w 1300 (prawdopodobnie nie złożyła ślubów), w l. 1308–1311 wyszła za mąż za ks. bawarskiego Ludwika⁵⁸.

2 Anna (po 21 XI 1301 a przed VIII 1302 — między 2 — 6 III 1332 a 24 VI 1334), c. ks. Bolka I i mgrbn. Beatrycze, w kl. przed 15 VI 1311, ksieni od XI 1327⁵⁹.

3 Małgorzata (między 1322 a 1330 — po VIII 1368), c. ks. ziębickego Bolka II i Guty (Juty), zak. przed 24 VI 1334⁶⁰.

4 Agnieszka (przed 1358 — 1434), c. ks. ziębickego Mikołaja Małego i Agnieszki z Lichtenburga, zak. przed 23 II 1368, ksieni po 18 VIII 1396⁶¹.

5 Katarzyna (1358 — po 1396), c. ks. ziębickego Mikołaja Małego i Agnieszki z Lichtenburga, zak. przed 18 VIII 1396⁶².

6 Jadwiga (zm. po 24 VII 1477), c. ks. opawskiego Przemka z dynastii Przemyślidów i ks. ziębickej Katarzyny lub Heleny (pochodzenie nieznane), ksieni, hipotetyczna Piastówna po kądzieli⁶³.

7 Barbara (ok. 1481 — 6 IV 1539), c. ks. żagańskiego Jana II i ks. opawskiej Katarzyny, zak. od ?, ksieni od 1495⁶⁴.

⁵⁷ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 170; K. R. Prokop, *Helena*, w: *Piastowie*, s. 434.

⁵⁸ K. Jasiński, *Beatrycza, pierwsza żona Ludwika bawarskiego*, w: *Europa — Słowiańszczyzna — Polska. Studia ku uczczeniu Profesora Kazimierza Tymienieckiego*, Poznań 1970 s. 103–114.

⁵⁹ W dotychczasowej literaturze Anna była utożsamiana ze swoją siostrą Beatrycze. Pogląd ten podważył K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 31–32; L. Korczak, *Anna*, w: *Piastowie*, s. 587.

⁶⁰ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 52; L. Korczak, *Małgorzata*, w: *Piastowie*, s. 598.

⁶¹ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 62–64; L. Korczak, *Agnieszka*, w: *Piastowie*, s. 603.

⁶² K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 66; L. Korczak, *Katarzyna*, w: *Piastowie*, s. 604.

⁶³ W. Dworzaczek, *Genealogia*, tabl. 11.

⁶⁴ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 2 s. 168–169; A. Waśko, *Barbara*, w: *Piastowie*, s. 666.

VI Klasztory zagraniczne

1 Zofia (zm. 24 VII 1318), c. mgrb. Miśni Dytryka i Heleny mgrbn. brandenburskiej; wd. po ks. głogowskim Konradzie I (zm. 6 VIII 1273 lub 1274), zak. w Weissenfels (Turyngia), ksieni⁶⁵.

2 Kunegunda (ok. 1340 — po 1373), c. ks. opolskiego Bolka II i ks. świdnickiej Elżbiety, zak. przed 1355 w Starej Budzie na Węgrzech⁶⁶.

3 Małgorzata, pochodzenie nieznane, po 1348 hipotetyczna żona ks. opolskiego Bolesława II lub c. ks. opolskiego Bolesława III i Anny, zak. od ? w Starej Budzie⁶⁷.

4 N. N. Kunegunda?⁶⁸ (1353–1360 — po 1368), c. ks. opolskiego Władysława i Elżbiety prawdopodobnie c. woj. siedmiogrodzkiego Andrzeja Lackiego⁶⁹ lub woj. wołoskiego Mikołaja Aleksandra Basaraba⁷⁰, zak. od ? w Starej Budzie⁷¹.

5 Anna (zm. po 7 VIII 1398), c. ks. opawskiego Mikołaja II z dynastii Przemyślidów i prawdop. ks. raciborskiej Anny; wd. po Piotrze ze Šternberka (zm. 1397), zak. od ? w Opawie⁷².

⁶⁵ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 1 s. 123–125; O. Posse, *Die Wettiner. Genealogie des Gesamthauses Wettin*, Leipzig 1897 s. 55.

⁶⁶ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 84; S. A. Sroka, *Piastówna opolska Kunegunda klaryską na Węgrzech*, „Rocznik Muzeum w Gliwicach” t. 9:1993 s. 35–41; Tenże, *Kunegunda*, w: *Piastowie*, s. 753–754.

⁶⁷ Jej istnienie jest niepewne. K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 87–89. Nie wiadomo do końca czy można utożsamiać ją z występującą w 1391 r. w starobudzińskim klasztorze ksienią Małgorzatą. D. Veltrup, *Frauen um Herzog Ladislaus († 1401)*, Warendorf 1999 s. 143–146.

⁶⁸ S. Sroka, *Wokół imienia Piastówny opolskiej, klaryski w Starej Budzie*, NP t. 78:1992 s. 381–384.

⁶⁹ Tenże, *Kim była pierwsza żona Władysława Opolczyka?*, w: *Cracovia — Polonia — Europa. Studia z dziejów średniowiecza ofiarowane Jerzemu Wyrozumskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Kraków 1995 s. 455–463.

⁷⁰ D. Veltrup, *Frauen um Herzog Ladislaus*, s. 53–113.

⁷¹ K. Jasiński, *Rodowód*, t. 3 s. 92–93.

⁷² W. Dworzaczek, *Genealogia*, tabl. 11.

PATRYCJA GAŚIOROWSKA

Poor Clares from the Piast dynasty

S u m m a r y

In the Middle Ages there were six Clarist convents in Poland. They were Zawichost-Skała-Kraków, Wrocław, Stary Sącz, Gniezno, Strzelin, and Kraków. All of them were founded by dukes and duchesses of the ruling Piast dynasty and generously endowed with land, numerous privileges and immunities. These monastic foundations not only catered for the religious and spiritual needs of their patrons, but also had a unique social function. They offered shelter, care and, what was absolutely unique, education to girls and women. As the numbers of women wishing to join an enclosed community greatly exceeded the number of available places, the individual orders tended to admit first of all novices from the families of royals, nobles, or the wealthy. The Order of St Clare's had a special relationship with the Piast dynasty. An estimated 39 female members of the dynasty — daughters, widows and *née* Piast — chose the Clarist-Franciscan model of monastic life. The Wrocław abbey attracted the greatest number of duchesses — a total of seventeen. Whereas Strzelin attracted seven, Kraków and Stary Sącz four, and Gniezno three, none of the Piast women joined the Głogów abbey. Four (or five) female offspring of the dynasty joined Clarist convents abroad. Special mention must be made here of the convent in Old Buda, a Piast foundation (Elżbieta Łokietkówna), which was popular with the Silesian Piasts. Of the Polish Poor Clares with the Piast background eighteen became abbesses; they usually held that office for life. Three duchesses who founded Clarist convents in Poland were beatified or canonized. They were Bl. Jolenta, St Kunegunda, and Bl. Salomea.

Translated by A. Branny